

CONCEPTE DE LITERATURA I DE GÈNERES LITERARIS

1. QUÈ ÉS LA LITERATURA? EVOLUCIÓ DEL CONCEPTE DE LITERATURA

La paraula "literatura" prové de la paraula llatina "litteratura", que entre altres significats, tenia el d'**escriptura**. Per tant, "litteratura" feia referència a la paraula escrita, és a dir, a tot allò que s'escrivia, sense distinció.

Fins al segle XVIII, quan es parlava de "literatura", es feia referència a qualsevol tipus de llibre, inclosos els estudis científics, filosòfics, etc. Les obres que avui coneixem com a literatura es distingien amb la denominació de "bones lletres", "belles lletres" o "poesia".

A partir del segle XVII es comença a fer una distinció entre les obres científiques o erudites, d'alta cultura, i les obres que tenien una **finalitat estètica** o de **distracció**. Aquestes últimes van acabar rebent el nom de "literatura". Per tant, direm que "literatura" es **el conjunt d'obres escrites amb una finalitat estètica, escrites amb un tipus de llenguatge que rep el nom de "llenguatge literari"**.

2. EL LLENGUATGE LITERARI

Normalment, el llenguatge té una **finalitat pràctica**: es fa servir per informar, comunicar idees, etc. Però una obra literària hem dit que té una **finalitat estètica**: no només interessa el que es comunica, sinó també la forma com es comunica, que ha de ser **estètica, bella**. Per això, en literatura utilitzem un tipus de llenguatge amb una **finalitat estètica**: és el llenguatge literari.

3. ETAPES EN LA HISTÒRIA DE LA LITERATURA CATALANA

La història de la literatura catalana es pot dividir en diferents etapes o períodes. En algunes d'aquestes etapes s'inclouen diversos moviments o corrents literaris (per exemple, l'etapa que anomenem **edat moderna** inclou diversos moviments, com el Renaixement, el Barroc i el Neoclassicisme). Altres etapes s'identifiquen amb un sol moviment (per exemple, el Modernisme). Les etapes en la història de la literatura catalana són les següents:

- **Edat Mitjana** (segles XIII, XIV, fins a finals del segle XV)
- **Edat Moderna** (segles XVI, XVII, XVIII, fins al 1830)
- **Romanticisme i Renaixença** (del 1830 al 1874)
- **Fi de Segle** (del 1874 al 1893)
- **Modernisme** (del 1893 al 1911)
- **Noucentisme** (del 1906 al 1923)
- **Avantguardisme** (del 1916 al 1934)
- **Literatura de Preguerra** (del 1923 al 1939)
- **Literatura de Postguerra** (del 1939 al 1968)
- **Literatura contemporània o actual** (a partir del 1968)

4. QUÈ SÓN ELS GÈNERES LITERARIS?

Un **gènere literari** és cadascuna de les modalitats o classes en què podem dividir les obres literàries segons la seva **estructura** i el seu **tema**.

Ja des de l'època clàssica (literatura grega i romana), les obres literàries es van dividir en 3 gèneres: lírica, èpica i teatre. Al llarg dels segles s'han anat introduint innovacions literàries que han provocat l'aparició de gèneres nous.

5. CLASSES DE GÈNERE LITERARI

5.1. LA LÍRICA

En les obres que s'inclouen dins d'aquest gènere, l'autor o l'autora expressa els seus sentiments o les seves experiències més íntimes. Normalment, les obres líriques estan escrites en vers, per això moltes vegades quan parlem de poesia pensem immediatament en poesia lírica. Però en temps moderns ha sorgit el que s'anomenen "poemes en prosa", és a dir, els autors poden expressar la seva intimitat i crear obres líriques sense fer servir el vers.

5.2. EL GÈNERE NARRATIU

En aquest gènere englobem totes les obres, en prosa i en vers, que expliquen una història, una sèrie de fets encadenats cronològicament, ja sigui per un narrador extern o intern.

Dins d'aquest gènere literari, tenim diferents subgèneres: d'aquests, l'èpica i l'epopeia s'escriuen en vers, mentre que la novel·la, la novel·la curta, el conte, la faula, el diari o la biografia s'escriuen en prosa.

5.2.1. L'epopeia i la poesia èpica

Són dos gèneres que es van conrear durant l'antiguitat grecolatina, l'edat mitjana i el Renaixement. Són relats en vers (poesia narrativa) que expliquen històries heròiques. Per exemple:

- ***Ilíada* i *Odissea***, del poeta grec Homer. En la *Ilíada* se'ns explica la guerra de Troia entre grecs i troians, les aventures i gestes dels herois dels dos bàndols, les accions que duen a terme els déus a favor d'uns o dels altres, etc. En l'*Odissea* se'ns expliquen les aventures que ha de passar l'heroi grec Ulisses, amb els seus companys d'armes, després d'haver participat a la guerra de Troia, per tornar a Ítaca, la seva pàtria.
- La ***Chanson de Roland***, poema èpic francès escrit a l'Edat Mitjana, en el qual se'ns expliquen les gestes heròiques de Roland, heroi francès, nebot de l'emperador Carlemany, en la seva lluita contra els àrabs.

- **Poema de Mío Cid**, poema èpic castellà, escrit a finals del segle XII o principis del XIII, en el qual se'ns expliquen les aventures de l'heroi castellà Rodrigo Díaz de Vivar, anomenat "el Cid", des que és desterrat de Castella pel rei Alfons VI, fins que recupera el seu honor conquerint València de mans dels àrabs i aconseguint el reconeixement i el perdó del rei.

5.2.2. La novel·la

Relat en prosa, d'extensió considerable, en la qual s'explica normalment una història de ficció amb una finalitat lúdica.

5.2.3. La novel·la curta

Relat en prosa d'un esdeveniment de ficció. És més curta que la novel·la i la història no és tan complexa.

5.2.4. El conte

Relat breu en prosa d'una història de ficció. La seva estructura és força senzilla, hi intervenen pocs personatges i aquests són poc complexos.

5.3. EL TEATRE

Formen part del gènere literari teatral aquelles obres en què la història de ficció és representada per una sèrie d'actors i actrius que assumeixen de forma directa - sense la intervenció d'un narrador- els seus parlaments davant d'un públic.

Les formes més importants del teatre són:

5.3.1. La tragèdia

Obra en què es planteja una història complexa, de temàtica transcendental, viscuda per una personatges que seran arrossegats a una fi desgraciada per la força omnipotent del destí. Per exemple, *Romeo i Julieta*, de Shakespeare.

5.3.2. La comèdia

Obra en què, a diferència de la tragèdia, la història té un to més lleuger i intrascendent i el final és feliç.

5.3.3. El drama o tragicomèdia

Obra que comparteix característiques de la tragèdia i de la comèdia. Va néixer a França durant el segle XVIII. La història se centra en la vida quotidiana, propera a l'espectador. Els personatges, en lloc d'estar dirigits per la força cega del destí, estan condicionats per les normes socials o pel seu caràcter. Una forma especial de drama és el **melodrama**, que presenta una història exageradament sentimental, amb personatges molt plans o esquemàtics (el bo, el dolent, la jove donzella, etc).

5.3.4. El teatre líric o musical

Són obres en què la música té un caràcter molt important. Hi destaquen:

- l'**òpera**: tots els diàlegs dels actors són cantats.
- l'**opereta**, la **sarsuela** i la **revista**: només una part dels diàlegs és cantada.

5.4. L'ASSAIG

Aquest gènere inclou obres en prosa de contingut didàctic (pretenen transmetre uns ensenyaments) i no de ficció. Tenen un objectiu pedagògic i investigador, a banda d'un objectiu estètic i de creació literària. L'assaig pot ser, segons el tema, filosòfic, religiós, científic, històric, polític, etc.

6. LA TRADICIÓ BÍBLICA I CLÀSSICA EN LA LITERATURA OCCIDENTAL

6.1. Fonts bíbliques

La *Bíblia* (anomenada *Tanaj* en hebreu i el nom de la qual en el nostre idioma deriva de *Biblos*, “llibre” en grec) és el conjunt de llibres de gènere i temàtica diversa que constitueixen la base sagrada de dues de les tres religions monoteistes, el Judaisme i el Cristianisme, ja que els creients consideren que els seus autors van escriure'ls inspirats directament per Déu. A banda del seu valor estrictament religiós, la Bíblia té un altíssim valor literari i cultural, que es mostra tant en la literatura, com en la pintura, l'escultura o la música de la nostra civilització occidental. La Bíblia conté textos de gènere divers (narracions, poemes, lleis, consells, proverbis, reflexions, cartes...). Els personatges que protagonitzen els textos bíblics tenen una importància cabdal en la nostra literatura i en la resta de les manifestacions culturals:

- **Adam i Eva:** són els protagonistes de la història sobre la creació de l'ésser humà que s'explica en el primer llibre de la Bíblia, el *Gènesis*. Són considerats els pares de la humanitat. A més, simbolitzen el desig de saber que té tot ésser humà, la voluntat de ser déus creadors i a partir del seu enfrontament amb la divinitat, són expulsats del Paradís i introdueixen el pecat (el mal) en el món.
- **Caïm i Abel:** fills d'Adam i Eva, dos germans totalment oposats, representen l'enfrontament, l'enveja i el crim.
- **Noè:** el protagonista del relat sobre el diluvi universal amb què Déu va castigar les maldats humanes. A Noè, home just, se li va permetre construir un arca, un vaixell, en el qual va anar ficant parelles de tots els animals que hi havia a la terra per preservar-los del càstig.
- **Abraham:** considerat el primer patriarca o pare bíblic, és a dir, el pare del poble d'Israel. Ell és el primer que estableix una aliança de fidelitat amb Yavhé (Déu). Si ell i la seva descendència són fidels a aquesta aliança i segueixen els preceptes divins, Déu els premiarà.
- **Moisès:** l'hebreu que, salvat de les aigües del Nil, va viure a la cort del faraó i va ser el líder, el cabdill que va alliberar el seu poble de l'esclavitud i el va portar a la terra promesa per Déu a Abraham i a la seva descendència.
- **David:** el més important rei d'Israel.

- **Salomó:** fill de David, rei que es caracteritzava per la seva immensa saviesa.
- **Isaïes, Jeremies, Ezequiel, Daniel:** profetes, homes que estaven en contacte amb la divinitat i recordaven al poble d'Israel que si pecaven, trencaven l'aliança amb Déu i, per tant, serien castigats.

6.2. Fonts clàssiques

Quan parlem de civilització i cultura clàssiques ens estem referint a la història i la cultura de Grècia i Roma. Al costat de les tradicions judeocristianes, les literatures grecolatines són l'altra font fonamental de la literatura occidental.

Pel que fa a la literatura grega, destaquen els poemes èpics *Ilíada* i *Odissea*, atribuïts a Homer (segle VIII a.C).

Ilíada narra la guerra de Troia que enfronta grecs i troians quan el príncep troià Paris s'enamora d'Helena, l'esposa de Menelau, germà del cabdill grec Agamèmnon, i la rapta.

Odissea situa l'acció un cop els grecs han resultat vencedors de la guerra contra els troians. El seu protagonista és Ulisses, cabdill grec i rei de l'illa d'Ítaca, que viurà innombrables aventures i s'enfrontarà a grans perills en el seu viatge per mar de retorn a la seva pàtria.

Pel que fa a la literatura llatina, podem esmentar autors com:

- **Ovidi:** poeta nascut al segle I a.C. Entre les seves obres destaquen *Ars amandi* i *Metamorfosis*.
- **Horaci:** poeta nascut al segle I. a.C. És popularment conegut per la frase "Carpe diem" (Aprofita el moment"). Entre les seves obres destaquen

ACTIVITATS D'APRENENTATGE

1. Digueu a quins **gèneres literaris (lírica, èpica-narrativa i teatre)** pertanyen aquests fragments de text. Escriu també, si ho saps, a quins subgèneres pertanyen. Hauràs de donar raons que justifiquin les teves respostes:

a)

"L'emperador joïós està i content.
Ha pres ja Corts, les muralles n'ha estès,
amb catapultes les torres ha desfet
i un gran botí n'han tret els cavallers,
d'or i d'argent i de cars guarniments.
Ja a la ciutat no hi ha cap descreient:

o els han matat o cristians s'han fet."

Gènere literari:

Justificació:

b)

"El temps passava i ningú no parlava de casa. Dels meus. en aquells cinc anys havia vist una sola vegada la mare i la Maria, que van venir per la Festa Major el primer any de ser jo a Pallarès. Un altre camí ens havíem trobat amb pare i el Josep a la fira de Montsent. Allà havia sabut que el meu germà Joan havia sortit del seminari molt abans de cantar missa. Els camins eren llargs i tots feien falta."

Gènere literari:

Justificació:

c)

EL SENYOR TOMÀS, el SECRETARI, l'ANTÓN, l'ANDREUET i la CARME.

EL SECRETARI: Senyor Tomàs, crec que tenim el nostre home al peu del poble.

SENYOR TOMÀS: Ja es veu venir?

EL SECRETARI: La bandera de senyals que havem penjat a la Casa de la Vila ja el senyala. Tothom ja és a la creu de terme.

Gènere literari:

Justificació:

d)

"Un dia seré mort
i encara serà tarda
en la pau dels camins,
en els sembrats verdíssims,
en els ocells i en l'aire
quietament amic,
i en el pas d'aquells homes
que desconec i estimo (...)."

Gènere literari:

Justificació:

e)

"Al pliocè africà, entre 5 i 1,8 milions d'anys abans del present van existir, evidentment no tots alhora, segons consens dels investigadors que treballen sobre evolució humana, tres gèneres d'homínids: *Australopithecus* (*anamensis*, *afarensis*, *africanus*, *garhi*), *Paranthropus* i *Homo*. Es dona com a data segura d'emergència del gènere *Homo* el final del pliocè, fa aproximadament 2,4 milions d'anys, encara que no s'hagin trobat restes esquelètiques atribuïbles amb total seguretat a *Homo* fins al període entre 2 i 1,8 milions d'anys abans del present."

Gènere literari:

Justificació:

2. Busca en una enciclopèdia o a Internet informació sobre **Esther, Judit o Rut**, tres de les protagonistes femenines de relats bíblics. Fes-ne un resum.
3. Llegeix atentament el fragment del poema *Odissea* que trobaràs en les pàgines 38 i 39 del llibre de text. Fes l'exercici 70 de la pàgina 39 del llibre de text.